

ANWB

VOGEL GIDS VAN EUROPA

**'De beste
vogelgids!'**

- Roots Magazine

Lars Svensson

Killian Mullarney & Dan Zetterström

Vogelbescherming
NEDERLAND

Inhoudsopgave

Dankwoord 6

Bij de Nederlandse bewerking 6

Voorwoord 7

Inleiding 8

Soortbeschrijvingen 14-421

- Zwanen *Cygnus* 14
Ganzen *Anser*, *Branta* 14, 16
Grondleedenden Anatinae 24
Duikeenden *Aythya*, *Netta* 30
Hybride eenden 34
Eiders *Somateria*, *Polysticta* 36
Zee-eenden *Melanitta*, *Clangula*, *Histrionicus* 38
Brilduikers *Bucephala* 42
Zaagbekken *Mergus*, *Mergus* 42
Witkopeenden *Oxyura* 44
Zeldzame eenden 46
Ruigpoothoenders Tetraoninae 48
Patrijzen, fazanten Phasianinae 52
Vechtkwartel, Kwartelkoning *Turnix*, *Crex* 58
Duikers Gaviidae 60
Futen Podicipedidae 64
Zeevogels observeren 67
Stormvogels, pijlstormvogels, stormvogeltjes
Procellariiformes 68
Jan-van-genten Sulidae 76
Albatrossen *Thalassarche* 76
Pelikanten Pelecanidae 76
Aalscholvers Phalacrocoracidae 78
Reigers Ardeidae 80
Ooievaars Ciconiidae 84
Ibissen, lepelaars Threskiornithidae 86
Flamingo's *Phoenicopterus* 86
Roofvogels Accipitriformes 88
Visarend *Pandion* 89
Gieren *Gypaetus*, *Gyps*, *Neophron* e.a. 90
Arenden *Haliaeetus*, *Aquila*, *Circus* e.a. 94
Wouwen, kiekendieven *Milvus*, *Elanus*, *Circus* 104
Buizerds, Wespeneeften *Buteo*, *Pernis* 110
Sperwers *Accipiter*, *Melierax* 116
Valken Falconidae 120
Rallen Rallidae 128
Kraanvogels Gruidae 132
Trappen Otidae 134
Steltlopers Charadriiformes 136
Scholekster, kluten *Haematopus*, *Recurvirostra*,
Himantopus 138
Grielen, Renvogel, vorkstaartplevieren *Burhinus*,
Cursorius, *Glareola* 140
Plevieren Charadriidae 142
Strandlopers Scolopacidae 152
Jagers Stercorariidae 178
Meeuwen Laridae 182
Sterns Sternidae 202
Alken Alcidae 216
Zandhoenders Pteroclididae 220
Duiven, tortels Columbidae 222
Koekoeken Cuculidae 228
Uilen Strigiformes 230
Nachtzwaluwen Caprimulgidae 242
Gierzwaluwen Apodidae 244
Hop, ijsvogels *Upupa*, Alcedinidae 248
Bijeneters, Scharrelaar Meropidae, *Coracias* 250
Spechten Picidae 252
Leeuweriken Alaudidae 258
Zwaluwen Hirundinidae 268
Piepers, kwikstaarten Motacillidae 272
Waterspreeuw, Pestvogel, Zijdestaart *Cinclus*, *Bomby-*
cilla, *Hypocolius* 282
Heggenmussen Prunellidae 284
Nachtgalen, roodstaarten, tapuiten e.a. Muscicapidae 286
Lijsters Turdidae 306
Zangers Sylviidae 314
Goudhanen, Winterkoning *Regulus*, *Troglodytes* 348
Vliegenvangers Muscicapidae 350
Mezen Paridae e.a. 354
Boomklevers Sittidae 362
Rotskruiper Tichodromidae 364
Boomkruipers Certhiidae 364
Klauwieren Laniidae, Malaconotidae 366
Bulbuuls, honingzuigers Pycnonotidae, Nectariniidae 372
Timalia's Timaliidae 374
Kraaien Corvidae 374
Spreeuwen Sturnidae 382
Wielewalen Oriolidae 384
Mussen Passeridae 386
Vinken Fringillidae 390
Gorzen Emberizidae 406
Noord-Amerikaanse zangvogels 418
- Dwaalgasten 422**
Extreme dwaalgasten 440
Ingevoerde en (vermoedelijk) ontsnapte soorten 446
Literatuur 454
Register 458
Illustratieverantwoording Dwaalgasten en Ingevoerde en (vermoedelijk) ontsnapte soorten 476

Voorwoord en dankwoord

Het succes van deze vogelgids was zowel voor de auteurs als voor de uitgevers een groot genoegen. De gids is inmiddels in 23 talen uitgebracht en er zijn in totaal meer dan een miljoen exemplaren verkocht, waaronder 300 000 in Brittanïë en Ierland. Deze cijfers bevestigen het idee dat we erin zijn geslaagd een moderne vogelherkenningsgids te maken die zowel gepassioneerde vogelaars als serieuze ornithologen aanspreekt als mensen die een meer algemene belangstelling voor vogels en vogels kijken hebben. De eerste editie stamt uit 1999, 10 jaar later volgde een herziene en verbeterde versie waarin nieuwe ontwikkelingen in de taxonomie werden verwerkt en die ook de vorderingen in de kennis over vogeldeterminatie weerspiegelde.

Deze herziene derde editie handhaaft een inmiddels vertrouwde volgorde van ordes en families. We denken dat het handig is om die oude volgorde te blijven gebruiken ondanks dat die inmiddels enigszins achterhaald is. Het vergemakkelijkt namelijk het zoeken naar bepaalde bladzijden en vermindert het aantal keren dat men eerst vruchteloos heen en weer zit te bladeren om uiteindelijk toch maar via het register op de juiste plek te komen. Daarmee is niet gezegd dat we de waarde van taxonomische ontwikkelingen niet inzien – nieuwe ontdekkingen op het gebied van verwantschappen tussen soorten en families zijn zeker van belang. Maar we denken dat een veldgids vooral bedoeld is om er snel een bepaalde vogelsoort betrouwbaar mee te determineren; steeds nieuwe veranderingen in de volgorde tussen edities van de gids zijn daarbij niet handig voor de gebruikers.

Door het toevoegen van 32 extra pagina's is er voor verschillende groepen meer ruimte beschikbaar voor zowel tekst als afbeeldingen. Dat gebeurde bij hoenders, duikers, sommige roofvogels, sterns, uilen, gierzwaluwen, spechten, zwaluwen, roodstaarten en enkele andere verwanten van de vliegenvangers (de voormalige 'kleine lijsterachtigen'), mezen en enkele vinken en gorzen. Meer dan 50 platen zijn volledig nieuw of zijn geheel of gedeeltelijk opnieuw geschilderd. Ook zijn er verschillende nieuwe 'vogelvignetten' toegevoegd. Het gedeelte over dwaalgasten is uitgebreid ten behoeve van meer afbeeldingen en langere teksten voor verschillende soorten.

We bedanken allen die in de loop der jaren contact met ons opnamen met adviezen, commentaren en verzoeken voor verbeteringen. Wanneer we zelf vragen hadden, waren vrienden en experts behulpzaam door belangeloos hun kennis te delen. De meesten van hen werden al bedankt in het voorwoord van de eerdere edities, maar sommigen verdienen het om opnieuw te worden genoemd. Allereerst willen we speciaal Hans Larsson danken voor het schilderen van ontbrekende afbeeldingen in de secties met geïntroduceerde en ontsnapte soorten (zie p. 459). We danken ook Amir Ben Dov, Marcel Haas en André van Loon voor nuttige suggesties.

LS bedankt Marc Adams, Per Alström, Vladimir Arkhipov, Pierandrea Brichetti, Nigel Collar, José Luis Copete, Jochen Dierschke, Paul van Els, Magnus Hellström, Ulf Johansson, Sakari Kauppinen, Jan Bolding Kristensen, Tor Audun Olsen, James V Remsen, Hadoram Shirihi, William Velmela en Henrik Waldenström voor hun bruikbare uitwisseling van ideeën en hulp bij het vinden van belangrijke feiten. Arkhipov was behulpzaam bij mijn laatste (sic!) meer serieuze expeditie naar de Altai in het zuiden van Siberië. Anderen die hielpen bij het verbeteren van de verspreidingskaarten of op fouten wezen zijn Peter H Barthel, Arnaud van den Berg, Gianni Conca, Pierre-André Crochet, Jerzy Dyczkowski, Joe Hobbs, Chas Holt, Steve István, Erling Jirle, Yann Kolbeinsson, Markus Lagerqvist, Stephen Menzie, Klaus Malling Olsen, Uku Paal, Gösta Peper, Katarina Slabejova en Robert Tovey.

KM is vooral Mark Constantine dankbaar voor zijn onschatbare adviezen en zijn geduld bij andere lopende projecten. Mijn vrienden Paul Archer, Arnaud van den Berg, Oscar Campbell, Derek Charles, Pierre-André Crochet, Dave Daly, Davey Farrer, Dick Forsman, Joe Hobbs, Steve Howell, Richard Johnson, Lars Jonsson, Paul Kelly, Ian Lewington, James Lidster, Pat Lonergan, Dave McAdams, James McCallum, Colm Moore, John Murphy, René Pop, Magnus Robb, David Sibley, Julian Smith, Dave Suddaby, Daniel López Velasco en Alyn Walsh zorgden voor inspirerende discussies of gezelschap, soms beide. Verder ook dank aan Peter Adriaens, David Bakewell, José Luis Copete, Andrea Corso, Chris Gibbins, Barak Granit, Magnus Hellström, Richard Johnson en Mars Muisse voor het delen van hun expertise en adviezen. Ten slotte ook een woord van dank aan de makers van het online platform eBird van Cornell Lab of Ornithology, een ware goudmijn van miljoenen vogelfoto's van over de gehele wereld die hielpen bij het oplossen van allerlei interessante kwesties op gebied van determinatie en leeftijdsbepaling.

DZ bedankt Mehdi Chetibi, Pierre-André Crochet, Javier Elorriaga, Avi Meir, David Monticelli, Peter Öhrström, Yoav Perlman, Olof Persson, Lars Petersson, George Rajebashvili, Yeray Seminario en Elchin Sultanov voor hun hulp en ondersteuning bij allerlei zaken. Speciaal dank aan mijn vrienden Stefan Asker en Göran Ekström voor stimulerende discussies tijdens onze vele buitenlandse reizen in de loop van vele jaren.

En opnieuw bedanken we onze families en vrienden voor hun steun en geduld. En ook een warm woord van dank aan onze senior-redacteur Martin Ransgart en onze hoofduitgever, Bonnie Fakta, voor al hun hulp en vertrouwen.

Lars Svensson, Killian Mullarney & Dan Zetterström

Inleiding

In dit boek worden alle vogelsoorten behandeld die broeden of regelmatig voorkomen in Europa, Noord-Afrika ten noorden van 30°N, en een groot deel van het Midden-Oosten (Israël, Palestina, Jordanië, Libanon, Syrië, Turkije, Armenië, Georgië en Azerbeidzjan). Eveneens behandeld worden de vogels van de Canarische Eilanden, Madeira en het Sinai-schiereiland, maar niet die van de Azoren, Kaapverdische Eilanden, Irak en Iran. De oostgrens van Europa wordt gevormd door het Oeralgebergte, de Oeralrivier en de Kaspische Zee. Dit is grofweg het deel van de wereld dat vaak wordt aangeduid als het West-Palearticse gebied (WP).

In deze gids worden meer dan 770 soorten beschreven, inclusief 59 apart gerangschikte dwaalgasten. Daarnaast worden 31 soorten apart behandeld omdat waarnemingen waarschijnlijk betrekking hebben op uit gevangenschap ontsnapte vogels of op nakomelingen van exemplaren die oorspronkelijk in het gebied werden geïntroduceerd. Tevens wordt een opsomming gegeven van meer dan 100 'extreme' dwaalgasten afkomstig van andere continenten.

Taxonomie en namen

In deze editie diende voor de taxonomie noodgedwongen de voorkeur van de auteur te worden gevolgd. Dit betekent dat deze op een aantal plaatsen afwijkt van de vorige editie en van de taxonomische beslissingen van de Commissie Systematiek Nederlandse Avifauna (CSNA); deze commissie neemt besluiten over soorten en ondersoorten die in Nederland zijn vastgesteld. Indien van toepassing wordt in de tekst uitgelegd wat de taxonomische opvatting in Nederland (cq van de CSNA) is.

De wetenschappelijke naam van een soort wordt in het Latijn (of in verlatijnste vorm) geschreven en bestaat uit twee woorden, de genusnaam (met een hoofdletter aan het begin) en het epitheton (de soortaanduiding, die geheel met kleine letters wordt geschreven). Het wordt aanbevolen dat de wetenschappelijke namen van genera, soorten en ondersoorten cursief worden weergegeven. Zo is bijvoorbeeld *Limosa limosa* de wetenschappelijke naam van de Grutto.

Om de geografische variatie binnen een soort aan te geven, worden duidelijk herkenbare populaties – de zogeheten ondersoorten (subspecies; ook afgekort als ssp) – met een derde woord aangeduid, de ondersoortaanduiding (bijvoorbeeld IJslandse Grutto *Limosa limosa islandica* van het uiterste noordwesten van Europa, tegenover Grutto *Limosa limosa limosa* van Nederland en centraal Europa). In verband met de beperkte ruimte worden in dit boek alleen de duidelijkste en best herkenbare ondersoorten besproken en/of afgebeeld. Voor volledigheid kan de geïnteresseerde lezer terecht bij handboeken en checklists, bijvoorbeeld Vaurie (1959, 1965), Cramp et al (1977-1994) en Dickinson (2003).

In enkele gevallen is het epitheton tussen haakjes gezet gevolgd door de ondersoortaanduiding, bijvoorbeeld *Sylvia (sarda) balearica*. Dit geeft aan dat de taxonomische status van een soort of ondersoort op basis van de huidige kennis niet eenduidig bepaald is. Een aantal van de in dit boek genoemde ondersoorten kan wellicht beter als soort worden beschouwd.

Op enkele uitzonderingen na komen de Nederlandse na-

men van Nederlandse soorten overeen met die in *Zeldzame vogels van Nederland* (van den Berg & Bosman 2001) en de Nederlandse namen van overige soorten met die in *IOC World Bird List* (www.worldbirdnames.org) en *Dutch Birding vogelnamen* (van den Berg 2023).

Taxonomische overwegingen zijn in dit boek ondergeschikt gemaakt aan praktische bij de keuze van soortvolgorde binnen genera en, in sommige gevallen, families. Het enige doel hiervan is om die soorten bij elkaar te brengen die het meest op elkaar lijken en zo een vergelijking te vergemakkelijken. Recent molecuulair-biologisch onderzoek heeft nieuwe inzichten opgeleverd in de onderlinge verwantschappen en daarmee de rangschikking van soorten, genera en families. Dit betekent dat de hier toegepaste volgorde niet in alle aspecten overeenstemt met huidige inzichten over de evolutionaire geschiedenis en verwantschappen. Maar stabiliteit en een reeds bekende volgorde helpen de lezer om snel de gewenste soorten te kunnen vinden.

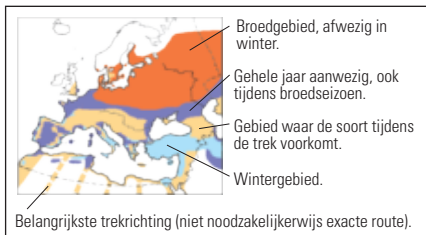
Status in Nederland

Om direct te kunnen zien of een soort in Nederland een algemene verschijning of zeer zeldzame gast is, staat in de kopregel een statusaanduiding die is gebaseerd op van den Berg & Bosman (2001). Deze aanduiding bestaat uit een letter of een combinatie van letters (symbolen). Het gebruik van een beperkt aantal symbolen bevordert de eenvoud, maar heeft als nadeel dat daardoor talrijke en schaarse soorten dezelfde aanduiding kunnen krijgen. De symbolen worden hieronder verklaard.

Vorkomen in Nederland

- B** broedt sinds 1990 jaarlijks met meer dan 50 paren.
- b** heeft gedurende 1900-2022 gebroed maar in 1990-2022 niet elk jaar; of wel jaarlijks maar in 1990-2022 met minder dan 50 paren.
- J** jaargast (gehele jaar aanwezig).
- D** doortrekker.
- W** wintergast (in winter aanwezig).
- Z** zeldzame soort (dwaalgast) die in de periode 1800-2022 is vastgesteld, sinds 1980 niet meer dan gemiddeld twee keer per jaar en waarvan alle gevallen van na 2000 door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA) dienen te worden beoordeeld.
- I** influx- of invasiegast (in sommige jaren aanwezig, soms talrijk).
- ()** soorten waarvan het regelmatige voorkomen in Nederland uitsluitend is gebaseerd op uitgezette of ontsnapte individuen.
- in Nederland in 1800-2022 niet vastgesteld

Indien de status in België sterk van die in Nederland verschilt, wordt dat in veel gevallen aangegeven. Voor de meest actuele status van zeldzame soorten in Nederland, zie www.dutchavifauna.nl.

Verspreidingskaarten

Naast de aanduiding van de talrijkheid zijn voor de meeste soorten verspreidingskaarten afgebeeld, die het mogelijk maken om snel vast te stellen of een bepaalde soort op een bepaalde plaats in een bepaald seizoen wel of niet verwacht kan worden. Hoewel het noodzakelijk was om de kaarten klein te houden, geven deze niettemin een handig overzicht van het normale voorkomen. In tegenstelling tot veel andere boeken is op de kaarten ook aangegeven waar – voor zover bekend – de vogels normaliter op de voorjaars- en najaarstrek voorkomen.

Afmetingen van vogels

Elke soortbeschrijving begint met een aanduiding van de grootte van een vogel. Deze wordt uitgedrukt als de lengte in centimeters van snavelpunt tot staartpunt, gemeten aan een uitgestrekte vogel (L). Voor de meeste vogels die vaak in vlucht zijn te zien, wordt de spanwijdte, de afstand tussen beide vleugelpunten, vermeld (S).

Om de normale variatie in grootte binnen een soort aan te geven, wordt in plaats van een enkele gemiddelde maat altijd een variatiebreedte gegeven. Velen zijn zich niet bewust van de grootte van de normale variatie en daardoor kan men gemakkelijk een foutieve conclusie trekken wanneer de determinatie te zeer gebaseerd is op afmetingen.

De lengtematen zijn grotendeels gemeten aan een reeks goed geprepareerde balgen (huiden) en in sommige gevallen van vers dode of levende vogels. (Er zijn nauwelijks maten overgenomen uit de grote handboeken.)

De spanwijdtes zijn bedoeld om de grootst mogelijke afmeting aan te geven die een vogel in vlucht bereiken kan. (Iets grotere afmetingen worden bereikt wanneer bij een levende vogel de vleugels worden gestrekt door aan de slagpennen te trekken, maar dergelijke kunstmatige afmetingen zijn hier vermeden.) Nogal wat in de huidige literatuur gepubliceerde afmetingen zijn misleidend. De in dit boek vermelde maten zijn voor een groot deel gemeten aan levende vogels, aangevuld met metingen aan balgen en foto's.

Terminologie en symbolen

Om dit boek makkelijk toegankelijk te maken voor een breed publiek met interesse in vogels en natuurlijke historie, is ornithologisch jargon tot een minimum beperkt. Er zijn echter enige technische termen die onmisbaar zijn om teksten over soortherkenning goed te kunnen begrijpen, zoals de precieze termen voor verschillende verenkleed en leeftijden, en deze worden hieronder verklaard. De meeste termen die betrekking hebben op het verenkleed, de topografie van de vogel, worden ook verklaard op de binnenzijde van de omslag. De maanden

van het jaar worden afgekort met de eerste drie letters (dus: jan, feb, mar, apr, mei, jun, jul, aug, sep, okt, nov, dec).

VERENKLEDEN EN LEEFTIJDEN

juveniel (*juv*; juveniel kleed) – het eerste complete verenkleed waarin een jonge vogel vliegvlug wordt.

post-juveniel – alle verenkleed en leeftijden die volgen op het juveniele kleed.

jong – onnauwkeurige term die gewoonlijk betrekking heeft op juveniel en/of 1^e winterkleed zonder hiertussen onderscheid te maken.

onvolwassen (*onv*; ook *immatuur* of *imm*) – onnauwkeurige term voor vogels die niet meer het juveniele, maar ook nog niet het adulte verenkleed dragen (soms ook gebruikt voor alle verenkleed behalve het adulte).

1^e *najaar* – vogel in het eerste najaar, 2 tot 5 maanden oud. De term heeft betrekking op de leeftijd, niet op een bepaald verenkleed.

1^e *winter* (eerste winterkleed) – volgt op het juveniele kleed en wordt doorgaans in het najaar door gedeeltelijke rui (bij enkele soorten door volledige rui) gevormd en tot het voorjaar van het tweede kalenderjaar gedragen.

1^e *zomer* (eerste zomerkleed) – vangt in late winter/voorjaar van het tweede kalenderjaar het eerste winterkleed; wordt door gedeeltelijke rui (bij vele soorten door volledige rui) gevormd of verschijnt door sleet van verdragen. Wordt gedragen tot de volgende rui, doorgaans in late zomer/najaar van hetzelfde jaar, wanneer het wordt vervangen door het tweede-winterkleed.

2^e *winter* (tweede winterkleed) – ontstaat door volledige rui (bij vele soorten door gedeeltelijke rui) in nazomer/najaar van het tweede kalenderjaar en wordt gedragen tot de volgende rui in het voorjaar van het derde kalenderjaar.

2^e *zomer* (tweede zomerkleed) – gedragen in de zomer van het derde kalenderjaar (wanneer de vogel dus twee jaar oud is); wordt meestal door gedeeltelijke rui in voorjaar gevormd en tot de volledige rui in nazomer/najaar gedragen. Bij enkele grote soorten (bijvoorbeeld bij grote meeuwen) zijn ook nog een derde winterkleed en een derde zomerkleed te onderscheiden.

subadult (*subad*) – bijna volwassen, nog niet het adulte verenkleed; onnauwkeurige term, wordt vaak gebruikt wanneer de precieze leeftijd moeilijk vast te stellen is, zoals bij roofvogels of grote meeuwen.

adult (*ad*) – aanduiding voor de volwassen (geslachtsrijpe) vogel. Sommige soorten zien er hetzelfde uit in zomer en winter; andere hebben verschillende kleden, adult zomer en adult winter.

adult zomerkleed (*ad zomer*) – gedragen door volwassen vogels tijdens het zomerhalfjaar, vaak kleurrijk. De aanduiding geldt ook voor het vrouwtje! Het wordt bij de meeste soorten door gedeeltelijke rui in het voorjaar gevormd; bij enkele soorten door volledige rui, of eenvoudig door het afslijten van brede, opvallend gekleurde verdragen, waaronder het bont gekleurde deel van de veren verborgen lag.

adult winterkleed (*ad winter*) – wordt bij volwassen vogels meestal door volledige rui tijdens of na de broedtijd gevormd en tijdens het winterhalfjaar gedragen; meestal

minder opvallend gekleurd dan het zomerkleed.
eclijskleed – onopvallend winterkleed van ganzen en eenden dat in zomer wordt gedragen gedurende korte ruiperiodes waarin de vogels niet kunnen vliegen.
eerstejaars (*I^e j*) – vogel in zijn eerste levensjaar, van de zomer waarin hij werd geboren tot de volgende zomer; tweedejaars: vogel in zijn tweede levensjaar (enzovoorts).
eerste kalenderjaar (*I^e kj*) – in enkele gevallen zijn precieze benamingen voor het verenkleed niet mogelijk, zodat men het moet stellen met een aanduiding van de leeftijd van de vogel. Het eerste kalenderjaar duurt tot 31 december van het jaar waarin de vogel uit het ei gekomen is; het tweede kalenderjaar (*2^e kj*) begint op 1 januari van het daaropvolgende jaar en eindigt op 31 december van dat jaar (enzovoorts).

ALGEMENE TERMINOLOGIE

albinisme – door een mutatie volledig ontbreken van donkere pigmenten (melaninen) in ogen, huid en verenkleed, meestal resulterend in een kleurloos (maar niet noodzakelijkerwijs wit) verenkleed. Kleuren veroorzaakt door carotenoiden pigmenten kunnen bij albino's gewoon aanwezig zijn.
alula – groep veren aan de 'duim' nabij de vleugelbocht op de bovenzijde van de voorvleugel (synoniemen: *duimvleugel*, *bastaardvleugel*).
armpenen (secondaries) – de slagpenen die aan de 'arm' (*ulna*) groeien.
armvleugel ('*arm*') – het deel van de vleugel aan de binnenzijde van de vleugelbocht (inclusief armpenen en armdekveren).
baardstreep – smalle, vaak donkere streep langs de zijkant van de keel, onder de snorstreep (indien aanwezig).
balg – geprepareerde vogelhuid (zoals in zoölogische musea).
bandering – dwarsstreping (dus geen lengtestreping)
bidden – op dezelfde plaats in de lucht blijven door middel van snelle vleugelslagen (zoals bij Torenvalk).
binnenvleugel – zie armvleugel.
buitenvleugel – zie handvleugel.
conspectief – behorende tot dezelfde soort.
culmen – bovenrand van de snavel.
diagonale armbaan – gewoonlijk donkere streep langs de voorrand van de armvleugel, van de vleugelbocht naar binnen.
duimvleugel – groep veren aan de 'duim' nabij de vleugelbocht op de bovenzijde van de voorvleugel (synoniemen: *alula*, *bastaardvleugel*).
Fennoscandia – Noorwegen, Zweden, Finland en het Kolaschiereiland (Rusland).
gonys – de onderrand ('kiel') van de ondersnavel vanaf de gonyshoek; dus de buitenhelft of minder van de onderrand van de ondersnavel.
gonyshoek – hoek in de ondersnavel (waar de 'mandibular rami' samenkomen) (opvallend bij grote meeuwen).
habitat – natuurlijk leefgebied waaraan een soort de voorkeur geeft.
handpenen (primaries) – de slagpenen aan de handvleugel
handpenprojectie – het deel van de handpenen van de gesloten vleugel dat uitsteekt voorbij de toppen van de tertiaals (vergelijk *vleugelprojectie*).

handpenvlek – term voor een kleine, contrasterend gekleurde vlek vlak voor de punt van de langste handpenen: wit bij meeuwen en soms spiegel genoemd.
handvleugel ('*hand*') – het gedeelte van de vleugel buiten de vleugelbocht (incl handpenen, duimvleugel en handdekveren).
handvleugelvlek – lichte vlek aan de basis van de handpenen, zoals bij arenden en jagers.
'jizz' – de door grootte, vorm en bewegingen bepaalde algemene indruk van een vogel. Jargon, mogelijk afgeleid van het Britse militaire acroniem GISS, *General Impression of Size and Shape*.
leucisme – storing in afzetting van donkere pigmenten (melaninen) in verenkleed, resulterend in gedeeltelijk (enkele witte veren) tot volledig wit verenkleed.
mantel – veerpartij die het voorste deel van de bovendelen bedekt, tussen achterhoofd en rug.
melanisme – teveel aan donkere pigmenten (melaninen), resulterend in een donkerder dan normaal (soms zelfs zwart) verenkleed.
middenbaan – gebied op de bovenzijde van de armvleugel, vaak op de middelste armdekveren en langste kleine armdekveren, met contrasterende kleur (bijvoorbeeld lichter bij stormvogels en kiekendieven, donkerder bij jonge kleine meeuwen).
mondhoek – naakte huid in de mondhoek ('*gape*').
mondstreep – een doorgaans lichte streep tussen snor- en baardstreep.
nominaat – de eerst benoemde ondersoort (bij een soort met meerdere ondersoorten) die volgens de regels van de zoölogische nomenclatuur dezelfde ondersoort aanduiding krijgt als het epitheton (de soort aanduiding), bijvoorbeeld *Limosa limosa limosa*.
okselveren – de veren die de oksel bedekken.
ondersoort (*spp. subspecies*) – morfologisch (kleur, grootte) herkenbare, verschillende, geografisch gedefinieerde populatie binnen een soort. Het gebruik van aanhangstekens geeft aan dat de subspecifieke status onduidelijk of twijfelachtig is (zoals bij meeuwen '*omissus*'). Synoniem: *ras*. NB: een aantal in dit boek genoemde ondersoorten kan wellicht beter als soort worden beschouwd.
oogrand – kale, onbevederde huid rond het oog ('*orbital ring*'; vergelijk *oogring*).
oogring – ring van kleine veertjes rond het oog (zie *oogrand*).
oogstreep – streep door het oog, vanaf de snavelbasis (of vanaf het oog) achterwaarts tot op de oorstreek.
Palaearctisch gebied – de zoögeografische regio die Europa, Noord-Afrika ten noorden van de Sahara, vaak het gehele Arabische Schiereiland, en Azië zuidelijk tot Pakistan, de Himalaya's en Centraal-China omvat. Het West-Palaearctische gebied wordt aan de oostkant begrensd door het Oeralgebergte.
pelagisch – voorkomend op open zee.
rui – natuurlijk proces waarbij het verenkleed vernieuwd wordt doordat oude veren uitvallen en nieuwe veren aangroeien.
slagpenen – de lange vleugelveren (van buiten naar binnen: handpenen, armpenen en tertiaals).
snorstreep – gewoonlijk smalle, vaak donkere streep van de basis van de ondersnavel langs de onderrand van de oor-

streek (zie *baardstreek*).

soort – (*sp. species*) belangrijke entiteit in de taxonomie; in het kort een populatie (reproductieve eenheid) met bepaalde diagnostische kenmerken, vaak reproductief geïsoleerd van andere soorten.

spanwijdte (*S*) – afstand tussen de vleugeltoppen.

spiegel – term voor een kleine, contrasterend gekleurde vlek op de vleugel (zoals bij eenden boven op de armpennen en bij meeuwen vlak voor de punt van de langste handpennen (meestal handpenvlek genoemd)).

supercilium – wenkbrauwstreek.

taiga – voornamelijk uit naaldbossen bestaande noordelijke (boreale), brede en grotendeels ononderbroken vegetatiezone in Noord-Europa en Noord-Azië.

tarsus – afkorting van tarsometatarsus, de aaneengegroeide metatarsale beenderen, oftewel de 'poot' van de vogel (vaak gebruikt voor gehele poot, maar in feite alleen het deel beneden de 'knie').

taxon – (onder)soort of andere groep (meervoud: taxa).

tertials – binnenste armpennen, meestal anders van vorm en kleur; liggen beschermend over samengevouwen vleugel.

teugel – gedeelte tussen oog en basis van de bovensnavel.

tibia – afgeleid van tibiotarsus, het deel van de 'poot' boven de 'knie' (en onder de dij).

variëteit (*var*) – een afwijkende vorm binnen een populatie (zie *vorm*); ook een gedomesticeerd ras met een constant uiterlijk.

venster – lichtere, doorschijnende binnenste handpennen, zoals bij sommige roofvogels en jonge meeuwen.

vingers – de uitgespreide toppen van de buitenste lange handpennen bij zwevende vogels met brede vleugels, zoals ooievaars, arenden en kraanvogels.

vleugelbaan – onnauwkeurige term voor een contrasterende langwerpige baan over de gesloten vleugel

vleugelbocht – de bocht tussen armvleugel en handvleugel (ook *pol*).

vleugelprojectie – deel van de vleugel dat in zit voorbij de staartpunt uitsteekt (vergelijk *handpenprojectie*).

vleugelstreek – contrasterend gekleurde, meestal lichte streep op de vleugel, vaak gevormd door lichte toppen van vleugeldekveren.

voetprojectie – het deel van de tenen (incl de *tarsus*) dat in vlucht voorbij de staartpunt uitsteekt.

voervleugel – gewoonlijk de dekveren van de bovenvleugel (of ten minste de voorste van deze) op de 'arm' van de gespreide vleugel.

vorm – variant van een soort met een bepaald kleurtype dat niet strikt geografisch bepaald is (anders dan *ondersoort*).

Ook wel *morf* of *fase* genoemd. Zie bijvoorbeeld Dwergarend (lichte en donkere vorm) en Zeekoet (gebrilde vorm).

washuid – naakte huid op de basis van de bovensnavel en rond de neusgaten, bijvoorbeeld bij roofvogels.

wenkbrauwstreek – doorgaans contrasterende streep boven het oog, van het voorhoofd achterwaarts over de zijde van de kruin.

Een Kievit bij heldere zonneschijn (links) – ongeveer zoals afgebeeld op p 151 – en ineengedoken in slecht weer (rechts) – twee totaal verschillende gedaantes.

Geluid en transcriptie

Vanwege ruimtegebrek en omwille van de eenvoud en de helderheid, vooral met beginnende vogelaars in gedachten, zijn alleen de veel voorkomende en duidelijk herkenbare geluiden beschreven. Veel subtiele variaties van de normale contact- en alarmroepen zijn niet opgenomen.

Hoewel de weergave van vogelgeluiden op schrift onvermijdelijk subjectief en niet exact is, hebben we serieus geprobeerd om over te brengen wat het kenmerkende van elke roep is door de meest toepasselijke letters en schrijfstijl te kiezen. We weten uit ervaring dat het zeer handig kan zijn om een passende weergave te lezen, vooral direct na het horen van een bepaald geluid. We delen niet de mening dat geschreven fonetische transcripties van vogelgeluid weinig waarde hebben.

Transcripties van geluiden worden cursief aangegeven. Lettergrepen in hoofdletters hebben meer nadruk dan de andere. Zeer explosieve of krachtige roepen worden aangegeefd met een uitroepetekens.

De keuze van medeklinkers is bedoeld om aan te geven of de geluiden hard of zacht zijn: *tik* is scherper dan *gip*; *kik* heeft een hardere begintoon dan *bik*; *z* duidt een scherpere en meer sissende toon aan dan *ts*. De keuze van klinkers geeft een indicatie van de toonhoogte. De roep *toe-ut* gaat omhoog, terwijl *die-joe* omlaag gaat. Dubbele klinkers geven een langereklank geluid aan dan een enkele: *vuut* is langereklank dan *vuut*. Wanneer een klinker aan het eind van een roep wordt gevolgd door een *h*, zoals in *tuuh*, dan sterft de langereklank klank aan het einde iets weg, of klinkt 'uitgeademd'. De schrijfwijze geeft aan hoe snel de klanken elkaar opvolgen: *ki...ki...ki* is zeer langzaam, *ki, ki, ki* is een rustig ritme, *ki ki ki...* is iets sneller, terwijl *ki-ki-ki...* snel is en *kikikikiki...* zeer snel. Nog sneller is *kr'rr'r...*, dat een trillend, rollend geluid aangeeft. Af en toe is van een strikte toepassing afgeweken omwille van de leesbaarheid.

Een Zilvermeeuw in het najaar aan het einde van de jaarlijkse vledige rui: alleen de buitenste handpennen groeien nog (zodat het meeste zwart van de vleugeltoppen nog verborgen is, waardoor de vleugelpunten licht zijn en tot verwarring kunnen leiden!).

SYMBOLEN EN TEKENS

- ♂, ♂♂ mannetje, mannetjes
 ♀, ♀♀ vrouwtje, vrouwtjes
 >, >> minder dan, kleiner dan
 > meer dan, groter dan

De illustraties

We hebben geprobeerd om vooral beginnende vogelaars te helpen hun weg te vinden op de kleurenplaten met hun talrijke kleine afbeeldingen door middel van (1) een constante schaal voor alle belangrijke illustraties die duidelijk geen 'vergezichten' zijn; (2) een constante houding en plaats op de kleurenplaat voor volwassen mannetje, volwassen vrouwtje, juveniel, etc (adult zomerkleed mannetje altijd in de rechter benedenhoek, juveniel geheel links, etc); (3) vignetten en kleine 'vergezichten' die een indruk geven van karakteristieke habitat, houding en gedragingen, en hoe elke soort eruit ziet van grote afstand en bij slecht licht (zoals ze dus zo vaak gezien worden); en (4) aanwijzingen en korte teksten die de aandacht vestigen op belangrijke kenmerken, waardoor de plaat beter 'leesbaar' wordt.

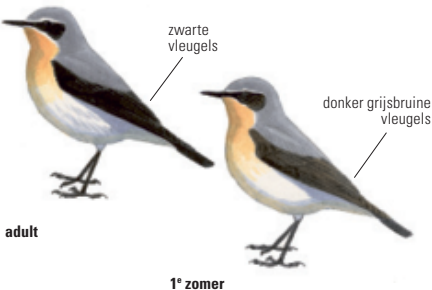
Hoewel de vogels zoveel mogelijk in typische houdingen en verenkleden zijn afgebeeld, komen er in de natuur ook exemplaren voor die er anders uitzien dan afgebeeld. Sommige vogels hebben een gesleten of vuil verenkleed, andere zijn in slechte conditie en nemen daardoor een atypische houding aan, terwijl weer andere weliswaar gezond zijn maar toch een vreemde houding aannemen die niet kon worden afgebeeld. Ook een bepaalde lichtval kan zorgen voor blekere kleuren en minder contrasterende patronen dan normaal.

Rui en sleet van verenkleed

Zodra een veer volgroeid is wordt deze een dood 'onderdeel'. Door de invloed van zonneschijn en sleet (slijtage) verbleken en slijten de veren geleidelijk en uiteindelijk voldoen ze niet meer voor het vliegen, de waterdichte isolatie of de warmte-regulering. In tegenstelling tot haren en nagels worden veren niet in een continue groei vernieuwd. In plaats daarvan worden ze meestal een- of tweemaal per jaar vervangen in een proces dat 'rui' wordt genoemd.

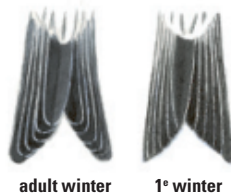
Een andere reden voor rui, vooral van veren van kop en lichaam, is de signaalfunctie die de kleuren en patronen van het verenkleed voor veel soorten hebben, en die een belangrijke rol speelt in hun sociale leven; in verschillende seizoenen zijn verschillende signalen nodig.

Het is nadelig om zwaar te ruïen tijdens de trek (het vlieg-

Twee mannetjes Tapuiten in het voorjaar. De linkervogel heeft zwarte vleugels zonder lichte veerranden en is ten minste twee jaar oud. De rechtervogel heeft donker grijsbruine vleugels (de juveniele veren) met resten van lichte veerranden, en is daarom een jaar oud.

Het verschil in sleet en vorm van de staartpenen tussen adulte en juveniele Grote Barmstrijzen in winterkleed. Let op de ronde toppen en ongesleten randen van de adulte vogel.

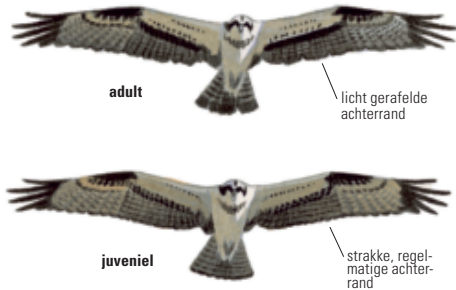
vermogen is door rui vaak verminderd) en, voor veel vogels, tijdens het broeden (zowel broeden als de groei van veren vergt veel energie). Daarom ruïen de meeste soorten tussen deze twee stadia.

De periode tussen het broedseizoen en het begin van de najaarstrek wordt door veel soorten benut voor een volledige rui. Andere soorten, vooral die welke in de tropen overwinteren, ondergaan hun jaarlijkse volledige rui in het overwinteringsgebied.

Veel van de soorten die volledig ruïen in de nazomer ondergaan ook een gedeeltelijke rui in het vroege voorjaar waarbij een deel van de lichaams- en vleugeldeukveren (maar geen slagpenen) worden vervangen. En bij de langeafstandstrekkers die volledig ruïen in de winter wordt vaak ofwel vóór de najaarstrek ofwel vóór de voorjaarstrek een deel van de lichaamsveren vernieuwd.

Bij zeer grote vogels die afhankelijk zijn van een optimaal vliegvermogen en die vaak zweven, zoals pelikanen, ooievaars en grote roofvogels, worden de slagpenen langzaam tijdens een groot deel van het jaar vervangen. Omdat een nieuwe pen met slechts 5-10 mm per dag aangroeit, kan het wel twee maanden duren voordat een slagpen is vernieuwd (voor de langste slagpenen van pelikanen en grote arenden zelfs 2½ maand). Met 10-11 handpenen en 15-22 armpennen in elke vleugel duurt bij deze grote soorten de complete vervanging van alle slagpenen 3-4 jaar opdat het vliegvermogen niet achteruitgaat.

Bij ganzen en eenden vallen alle slagpenen tegelijk uit. Dit gebeurt in de zomer, doorgaans na of aan het eind van het broeden. Ze kunnen dan 3-7 weken niet vliegen (hoe gro-

Twee Visarenden in het najaar. De bovenste vogel heeft een enigszins ongelijke achterrand van de vleugel en niet geheel homogene slagpenen; het is een adult. De onderste vogel heeft uniforme verse en even lange slagpenen met kleine witte toppen; het is een juveniel.

ter de soort des te langer) maar weten te overleven door zich in moerassen te verschuilen of open zee op te zoeken.

Veel eenden hebben nogal bijzondere en complexe ruistrategieën. De mannetjes krijgen hun zomerkleed in het late najaar, omdat eenden gewoonlijk in de winter paren. In de zomer, wanneer de mannetjes van andere soorten er op hun mooist uitzien, ruien eenden naar een veel op dat van de vrouwtjes lijkend zogenaamd eclipskleed (eigenlijk dus een kort in de zomer gedragen winterkleed). Zo zijn ze gecamoufleerd wanneer ze door rui tijdelijk niet kunnen vliegen. Kraanvogels zijn uniek onder de landvogels omdat bij hen net als bij eenden alle slagpennen tegelijk uitvallen in de zomer. De rui vindt kennelijk slechts eens in de twee jaar plaats, of met nog langere tussenpozen. De ruiende vogels verschuilen zich in uitgestrekte, spaarzaam beboste moerassen of in rietvelden totdat ze weer kunnen vliegen, op tijd voor de najaarstrek.

Uit deze voorbeelden wordt duidelijk dat er een aanzienlijke variatie bestaat in rui en bijna elke soort heeft een eigen strategie voor de vernieuwing van het verenkleed. Om al deze variatie te doorgronden is specialistische kennis nodig, maar de principes zijn makkelijk te leren. Als men deze principes kent, kan men de leeftijd van dichtbij en goed waargenomen vogels bepalen, zelfs bij soorten waarvan de verenkleed van verschillende leeftijdsgroepen er hetzelfde uitzien. Een correcte leeftijdsbepaling is vaak een extra bewijs – en soms een vereiste – voor een betrouwbare identificatie.

Het komt nog vaker voor dat een betrouwbare leeftijdsbepaling het mogelijk maakt om het geslacht vast te stellen. Bij veel soorten lijken de kleden van adulte vrouwtjes en juveniele mannetjes sterk op elkaar (bijvoorbeeld bij Strandleeuwerik, sommige lijsterachtigen, spreeuwen, tal van vinken en gorzen) maar wanneer de leeftijd bepaald wordt, kunnen ze doorgaans worden onderscheiden.

Wanneer juveniele vogels vliegvlug worden, hebben ze nieuwe vleugel- en staartveren. Adulte vogels hebben dan gesleten veren, die zes maanden tot een jaar eerder aangegroeid zijn. Korte tijd later beginnen de adulte vogels van vele soorten echter hun vleugel- en staartveren te ruien in een voldeggende rui, waarna de situatie omgekeerd is: vanaf ongeveer het eind van de zomer zijn de *vleugels en staart van adulte verser dan die van juveniele vogels*. Omdat de kwaliteit van juveniele veren iets minder is dan die van latere kleden en daarom sneller verbleekt en slijt, wordt het verschil tijdens najaar en winter steeds duidelijker.

met tegenlicht

met de zon in de rug

De indruk die een vogel maakt, wordt bepaald door de positie van de waarnemer ten opzichte van de zon. Met tegenlicht lijkt deze Groenpootruiter slanker ('het licht eet de randen weg') dan wanneer men de zon in de rug heeft.

Het contrast tussen vogel en achtergrond beïnvloedt de indruk van de grootte. De donkere Kleine Jager lijkt groter tegen een lichte, kalme zee dan tegen een donkere, stormachtige zee, terwijl het omgekeerde geldt voor de lichte Drieteenmeeuw.

Juveniele van veel soorten hebben iets doffere lichaamsveren, met een lossere structuur, en de *vleugel- en staartpennen* en *sommige dekveren* zijn vaak iets lichter; minder glanzend, smaller en puntiger, terwijl adulte iets donkerdere, glanzendere en bredere veren met meer afgeronde toppen hebben.

Van soorten waarbij de slagpennen in een langzaam tempo vernieuwd worden, zoals grote roofvogels, zijn juveniele vaak te herkennen aan hun *uniform verse* (of gesleten) *vleugel- en staartpennen*, terwijl de pennen van oudere vogels een *ongelijkheid in lengte, donkerte en mate van sleet* vertonen.

Bij enkele soorten ondergaan ook juveniele een volledige rui aan het eind van de zomer of in het vroege najaar, waarbij vleugel- en staartveren dus vernieuwd worden op een leeftijd van slechts enkele maanden. Dit is het geval bij leeuweriken, Zwartkoprietzanger, Baardman, Staartmees, spreeuwen, mussen en Grauwe Gors. Na deze post-juveniele rui zijn *adulte en juveniele vogels van deze soorten niet van elkaar te onderscheiden*.

Hoe vogels gedetermineerd kunnen worden

De eerste vraag die men zich moet stellen betreft de waarschijnlijkheid: *Komt deze soort wel voor in dit land en in dit seizoen?* Wanneer zowel statuscodes als verspreidingskaart het niet aannemelijk maken dat het om deze zeldzaamheden gaat, zoek dan ter vergelijking een algemenere soort. De tweede vraag is: *Klopt de habitat?* De derde vraag is: *Komt het waargenomen gedrag overeen met de beschrijving?*

Een bron van fouten is de 'illusie van optische grootte' die ontstaat bij de bestudering van een groep vogels door een sterk vergrotende telescoop. Omdat de telescoop het gezichtsveld sterk samentrekt, *lijken* de verder weg staande vogels groter dan de dichterbij staande soortgenoten. Het contrast tussen vogel en achtergrond heeft ook invloed op de inschatting van de grootte. *Doorgaans lijkt een vogel bij sterk contrast groter, en bij gering contrast kleiner*. Nadat de grootte van een vogel is ingeschat, volgt een aantal belangrijke vragen over zijn uiterlijk. Probeer deze vragen te beantwoorden tijdens het bestuderen van de vogel, en niet na thuiskomst wanneer herinneringen beginnen te vervagen en u iets waar onzekerheid over bestaat niet meer kunt controleren. U kunt het beste in het veld notities en een schets maken.

Wanneer u het verenkleed van een vogel bestudeert, vergeet dan niet dat *het weer en de lichtomstandigheden invloed hebben op hoe de kleuren overkomen*. Ten slotte, vergeet niet dat *het geluid een belangrijk aanknopingspunt vormt*.

ZWANEN *Cygnus*

Zeer grote, witte watervogels met lange hals. Zwaar gebouwd en stijgen moeizaam op van water, trappend, met krachtige vleugelslagen. Onhandige, waggelende gang. Zoenen voedsel (meestal waterplanten) in ondiep water. Nest op grond of op berg plantaardig materiaal in of op oever van moeras of meer. Monogaam, paar blijft leven lang bijeen. 's Winters in troepen.

Knobbelzwaan *Cygnus olor*

BJ

L 140-160 cm (lichaam c 80 cm), S 200-240 cm. Broedt op zoetwatermeren, vijvers en sloten, doorgaans met riet, ook langs kusten. Nest een grote hoop rietstengels of zeewier. Niet schuw, kan op broedplaats agressief zijn. Mannetjes houden territoriale gevechten, met lange 'glijpartijen' op water en heftig met vleugels slaand. In jun-sep ruijden in grote groepen, onder meer in IJsselmeer- en Deltagebied. **HERKENNING** *Enorm groot*. Verenkleeft wit. Hals zeer lang, kop klein. Staart relatief lang en puntig (goed kenmerk wanneer vogel grondelt). *Snavel oranjerood met opvallende zwarte knobbel* op voorhoofd, zwarte neusgaten, snijranden en nagel. *Hals* wordt zwemmend vrij recht (als Wilde Zwaan), maar vaker in *soepele S-vorm* gebogen gehouden. Dreighouding met *als zeilen omhooggehouden vleugels en kop achterover boven rug* kenmerkend. ♂ en ♀ gelijk (♂ groter; snavelknobbel van ♂ groter, vooral in broedtijd; snavelkleur van ♂ dieper oranje). Op grote afstand in vlucht moeilijk te onderscheiden van Wilde Zwaan; soms lijkt kop echter aan voorzijde 'recht afgesneden'. Juveniel: grijsbruin met roze tint; snavel aanvankelijk donkergrijs, vervolgens rozegrijs, zonder knobbel. Te onderscheiden van Wilde Zwaan aan *donkerder en bruiner verenkleeft*, vlekkeliger. Krijgt wit verenkleeft in 1^e zomer of 2^e najaar. Een zeldzame variëteit ('Poolse Zwaan') is bij geboorte al puur wit. **GELUID** Meest gehoorde roep een explosief, snuivend of knorrend *hieorr!* Contactroep van alleen zwemmende vogels soms een meeuwachtig *ga-oh*. Onvolwassen vogels roepen zwak, fluitend *buuie-buuie-buuie...* Aggressieve roep een 'gemeen', slangachtig sissen. Luid zingend en dreunend *geluid met elke vleugelslag* diagnostisch.

Wilde Zwaan *Cygnus cygnus*

BW

L 140-160 cm (lichaam c 75 cm), S 205-235 cm. Broedt bij poelen op toendra, bij kleine meren en in veenmoerassen, veelal afgelegen in hoge noorden, maar recent ook steeds verder zuidelijk. Trekt naar open water in NW-Europa (vrij schaars in Nederland, meest nov-maa). Rust en foeraageert vaak op stoppelveiden. **HERKENNING** *Zeer groot*. Verenkleeft wit, maar in voorjaar en zomer *kop en hals* vaak bezoedeld met bruin (zelden bij Knobbelzwaan). Hals lang, bovenste deel zwemmend meestal recht op gehouden. Best te onderscheiden van Knobbelzwaan en Kleine Zwaan aan *lange, wigvormige, grotendeels gele snavel* met zwarte punt, waarbij gele puntige wig tot voorbij neusgat reikt. Juve-

niel: *grijs* (met bruine tint), duidelijk *minder bruin en iets bleker dan juveniel Knobbelzwaan*; qua verenkleeft zeer gelijkend op juveniel Kleine Zwaan. Geel-zwart *snavelpatroon* van adult is bij juveniel *vuilwit-roze*, met donkere randen. **GELUID** Zeer vocaal. Roepen *luid en trompetterend*. Vergeleken met Kleine Zwaan roepen doorgaans luider, gemiddeld iets larder, met minder duidelijke tweeklank, en vaak *geuit in groepen van drie of vier* (en eerste toon anders), *krie-kloe-kloe*, in plaats van een of twee zoals meestal bij Kleine Zwaan. *Onbeduidend, iets sissend geluid van vleugelslagen*, anders dan zingende vleugelslagen van Knobbelzwaan.

Kleine Zwaan *Cygnus columbianus* bewickii

W

L 115-127 cm (lichaam c 60 cm), S 170-195 cm. Broedt in Russische toendra, overwintert in NW-Europa (grote groepen in Nederland; vooral okt-maa). Fluitzwaan (*C. (c) columbianus*) is dwaalgast uit N-Amerika maar met zekerheid determineren is moeilijk. **HERKENNING** Groot. Kleinere versie van Wilde Zwaan, met *proportioneel iets kortere hals, grotere kop en meer compact lichaam en snavel*; deze verschillen zijn vaak moeilijk vast te stellen bij solitaire vogels. Meest betrouwbare onderscheid is snavelpatroon: Kleine Zwaan heeft *iets minder geel dan zwart* en het *geel vormt gewoonlijk vierkante of ronde vlek* (diagnostisch), zelden iets wigvormig (dan aan Wilde Zwaan herinnerend, maar geel reikt niet tot voorbij neusgat en met meer zwart rond mondhoek). Juveniel: grijszig. Geel-zwart *snavelpatroon* van adult is bij juveniel *vuilwit-roze*, met donkere randen.

TAXONOMIE Fluitzwaan wordt in Nederland als aparte soort beschouwd en is te herkennen aan vrijwel geheel zwarte snavel met slechts *klein* geel vlekje voor oog (0-15,8% geel; Kleine Zwaan minimaal 22,9% geel); vaak resulterend in zwart montuur dat ogen verbindt. **GELUID** Vocaal. Roept als Wilde Zwaan, maar minder trompetterend, meer keffend of gakkend, en gemiddeld hoger van toon (veel overlap; vluchtroep nogal diep) en zacht 'gebogen' (indruk van tweeklank). Klanken gewoonlijk niet herhaald in groepen van drie of vier, maar vaak in paren of enkel.

Sneeuwzwaan *Anser caerulescens*

W

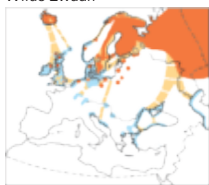
L 65-75 cm, S 133-156 cm. Broedt in uiterste noordoosten van Siberië (Wrangleiland) en N-Amerika. Dwaalgast in Europa, maar ook vaak ontsnapt uit gevangenschap. In Nederland iedere winter meer dan 10. **HERKENNING** Grootte als Kleine Rietgans. Twee vormen. Adult: *snavel en poten roodachtig*. Witte vorm is *wit met zwarte handpennen*; donkere vorm ('Blauwe Sneeuwzwaan') heeft alleen *witte kop, bovenhals en staarteinde*; rest van verenkleeft met diverse schakeringen van grijs, lichtst op vleugel- en staartdekveren. Juveniel: *snavel en poten donkergrijs*. Verenkleeft lichtgrijs met witachtige bovenstaart en donkerdere slagpennen (witte vorm) of vrij uniform donkergrijs (donkere vorm). Kan verward worden met kleinere Ross' Gans

A rossii (p 446) (dwaalgast in onder meer Nederland), die een kortere snavel heeft zonder zwarte snijrand, maar met donkerblauwe wraties op basis. **GELUID** Nogal vreemde, stijgende tweeklank, *koiek*. Alarmroep een diep, gakkend *ang-ak-ak-ak*.

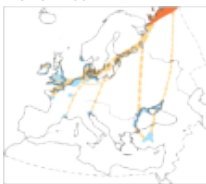
Knobbelzwaan

Wilde Zwaan

Kleine Zwaan

KNOBBELZWAAN

1° jaars

1° jaars

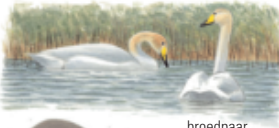
contrastrijk
Knobbel

vaag patroon
Wilde/Kleine

juv

1° winter (feb)

WILDE ZWAAN

broedpaar

juv

juv

1° winter (feb)

IJslandse
1^owinters worden vroeger wit dan Scandinavische en Russische

karakteristiek
snavelprofiel,
langer en rechter
dan Kleine Zwaan

KLEINE ZWAAN

rustend op akker

snavel van juv
lijkt soms lang

w weinig geel

juv

juv

1° winter (feb)

hals korter dan
Wilde Zwaan

hoeveelheid
geel varieert
iets

**FLUIT-
ZWAAN**

minder
geel op
snavel
dan Wilde
Zwaan

ad

ad

ad

oranje-
rood

geel onder
en voorbij
neusgat

lange staart

SNEEUWGANSEN

met Groenlandse
Kolganzen

zwarte handpennen
onderscheiden
Sneeuwganzen van
witte tamme ganzen

ad

'Blauwe
Sneeuwganzen

ad

ad

1° winter

Slangenarend *Circetus gallicus*

Z L 62-69 cm, S 162-178 cm. Schaarse zomergast (eind maa-okt), jaarlijks handvol in Nederland, op plekken met veel reptielen; c 10 000 paren in gebied, voornamelijk in zuidwesten. Overwintert in Afrika. Broedt voornamelijk in open, droog terrein met bergen en verspreide bosschages; in noorden ook in rivieralleen en bossen. Eet reptielen. Nestelt in boom. **HERKENNING** Grote, lichte arend met *lange, brede vleugels*. Staartlengte ongeveer 4/5 van of gelijk aan vleugelbreedte, gevouwen *staart smal aan basis en rechthoekig*, met scherpe hoeken. *Korte hals en brede kop* in zit bijna uilachtig (niet altijd even opvallend in vlucht). Silhouet in glijvlucht kenmerkend, met *ver naar voren gehouden vleugelbocht*; in vooraanzicht met *gebogen of gehoekte vleugels*. Buitenste armpennen en binnenste handpennen lang, waardoor *achterrand van vleugel nogal recht is, zelfs als vleugelbocht naar voren gehouden* wordt. Zweeft op vlak gehouden vleugels. *Bidt*, of hangt bewegingsloos in de wind door kleine correcties met vleugels te maken. Te onderscheiden van meeste andere soorten aan *zeer lichte onderdelen*. Zilverwitte onderzijde met *scherp afgetekende donkergrijze kop en borst* ('bivakmuts') karakteristiek. Rijen donkere vlekken op buik en onderdeken en wat 'ongeordend' gebandeerde slag- en staartpennen. *Staart met drie donkere banden op gelijke afstand van elkaar*, soms met aanduiding van vierde; banden ook zichtbaar op bovenstaart. Te onderscheiden van Visarend en lichte Buizerd aan *ontbreken van donkere polsvlek* en aan staartpatroon. Sommige met donkerder patroon, andere zo licht dat alleen vage 'schaduw' van staartbanden en bandering te zien zijn. Toppen van buitenste handpennen grijs getint, donkerst aan randen (Buizerd heeft zwarte toppen). Adult/juveniel: leeftijdspijpeling moeilijk; juveniel heeft meer gebogen vleugelachterrand door langere armpennen en smallere hand; alle slagpennen evenredig vers of gesleten, met fijne witte toppen. **GELUID** Nogal vocaal in broedseizoen. Roep enkel of herhaald *kieoo*, als Wielewaal. Ook klaaglijk *mie-ok*.

Dwergarend *Aquila pennata*

Z L 42-51 cm, S 110-135 cm. Zomergast (eind maa-okt); overwintert in Afrika (enkele in ZW-Spanje). Dwaalgast in Nederland (tot en met 2022 46 gevallen) en België (c 33 sinds 1985). Broedt in bossen met aangrenzend open terrein, heuvels en bergen. Eet kleine zoogdieren, reptielen en vogels, meestal op of nabij grond gevangen na spectaculaire duikvlucht met gevouwen vleugels. Nestelt in boom; zelden op rotsrichel. **HERKENNING** Kleine arend met formaat en vorm als Buizerd, maar met vollere hand en extra vinger (6 in plaats van 5), waardoor vleugel gelijkmatiger breed is. Vlucht meer arendachtig, rechtlijniiger, vaak sneller en met langere glijpauzes dan bij Buizerd. *Staart 4/5 van of ongeveer gelijk aan vleugelbreedte, rechthoekig, met rechte zijden*

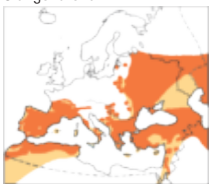
(of zelfs iets concaaf nabij uiteinde). Twee vormen. Lichte vorm heeft witte *onderdelen* (met wat bruin of donker op borst en rond ogen) en *witte onderdekenen* (met verspreide donkere vlekken) *die sterk contrasteren met zwarte slagpennen* (binnenste drie handpennen meestal lichter en gebandeerd). Donkere vorm heeft donkerbruine onderdelen (rossig getint, gestreept) en onderdekenen (vaak iets lichter bij vleugelvoorrand) en slagpennen doorgaans minder zwart dan bij lichte vorm, bruiner en gestreept; *lichte binnenste drie handpennen* meest opvallend. Onderstaart van beide vormen grijs met *donkerder midden en uiteinde*. (Er is enige variatie in beide vormen. Lichte vorm soms met rosse tint op onderdelen. Donkere vorm soms middelbruin met lichtere, roodbruine voorrand van ondervleugel; ook wel 'intermediaire vorm' genoemd.) Ongeveer driekwart van alle vogels heeft typische kleine, zuiverwitte vlek tegen lichaam op vleugelvoorrand, zichtbaar in vooraanzicht ('landingslichten'; ook zelden bij Wespiedief en Bruine Kiekendief, maar niet zo helder wit en duidelijk). Beide vormen hebben *lichte geelbruine baan op bovenzijde van armvleugel, witachtige bovenstaartdekenen* en enkele lichte schouderveren. **GELUID** Zeer vocaal in broedseizoen. Meest gehoorde roep schel *kli kli kli*. Ook Buizerdachtig *hiejaah* en lange reeks *gu-tonen*.

Havikarend *Aquila fasciata*

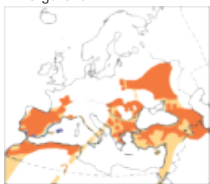
Z L 55-65 cm, S 145-165 cm. Zeldzame broedvogel in bossen en bergen, c 2500 paren in gebied, voornamelijk in zuidwesten. Dwaalgast in Nederland (tot en met 2022 vijf gevallen) en België (acht). Jaagt op middelgrote zoogdieren en vogels. Nestelt in grot of op richel van steile, ontoegankelijke klif, soms in hoge boom. **HERKENNING** Middelgroot, krachtige arend met brede vleugels en *rechte, vrij brede, recht afgesneden staart* met ongeveer zelfde lengte als vleugelbreedte, of iets minder. *Vleugelpunt slechts matig gevingerd* voor roofvogel van deze grootte. *Glijvlucht met naar voren gehouden vleugelbocht* en in combinatie met vrij kleine kop en lange staart doet dit aan Wespiedief denken. Zweef- en glijvlucht op vlak gehouden vleugels, met soms iets omlaaggehouden handpennen. Adult: op afstand in vlucht combinatie van *witachtige onderdelen en donkere vleugels en staart* uniek. Van dichterbij *witte voorrand van ondervleugel* (variabel, met witte kleine en soms middelste onderdekenen), buitenste handpennen met diffuus lichte basis, en grote onderdekenen donker (zwartachtig); *staart lichtgrijs met brede donkere eindband*. Witte delen met kleine donkere streping. Bovenzijde donkergrijs met kenmerkende witte vlek op mantel (variërend in grootte; ontbreekt soms). Juveniel: onderdelen en onderdekenen *licht roodbruin* (fijn donker gestreept), *vleugelpunten zwartachtig*, slag- en staartpennen lichtgrijs met kleine donkere bandering, staart zonder donkere eindband. Grote dekenen rossig bruin zonder of met enige donkere bases die vage donkere

baan op buitenste deel van ondervleugel vormen. Onvolwassen: onderdelen aanvankelijk lichtbruin met *duidelijke donkere strepen*. Krijgt geleidelijk donkerdere grote dekenen en witter lichaam. Verkrijgt donkere eindband aan staart vanaf 3^e winter en adult kleed vanaf 5^e winter.

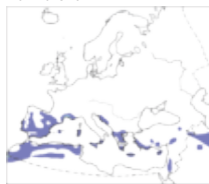
Slangenarend

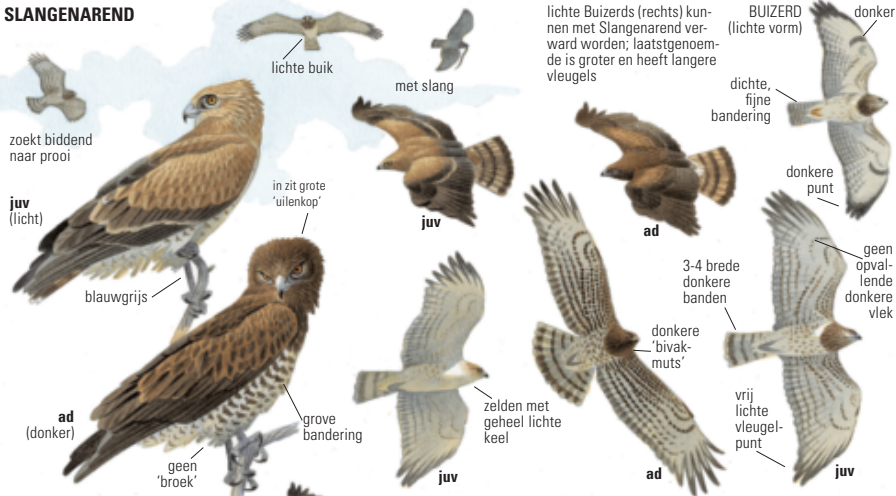
Dwergarend

Havikarend

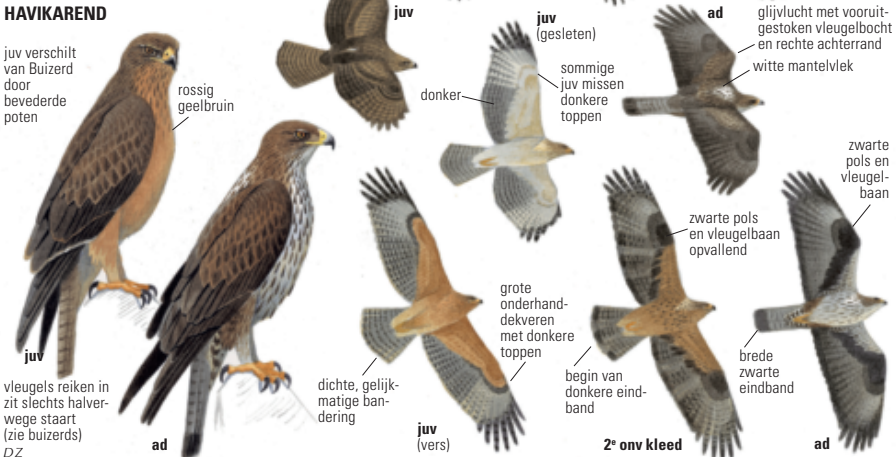
SLANGENAREND

DWERGAREND

HAVIKAREND

UILEN Strigiformes

Overwegend 's nachts actieve roofvogels; 17 soorten behoren tot familie Strigidae, terwijl Kerkuil tot Tytonidae behoort. Prooidieren worden meestal bij verrassingsaanval gevangen, geholpen door zeer sterk ontwikkelde gehoor en gezichtsvermogen. Vlucht geruisloos dankzij dicht, zacht verenkleed. Kop groot, vaak met karakteristiek patroon van 'gezicht' (sluier). Naar voren gerichte ogen. Sommige soorten met oorpluimen. Geslachten gelijk, ♀ meestal iets groter dan ♂. Nest in holte, oud takkennet, of op de grond; eieren wit en rond.

Oehoe *Bubo bubo*

bJ

L 59-73 cm, S 138-170 cm. Standvogel in bergen en bossen, bij voorkeur in gebieden met rotsen, steile kliffen en oude bomen (vooral naaldbomen). Standvogel, weinig dispersie. In Nederland sinds 2001 in aantal toenemend tot 67 paren in 2022; in O-België al in 2014 c 30 broedparen (meeste in steengroeven). 's Nachts en deels in schemering actief. Overdag rustend in dichte oede van sparren of dennen, in holen of rotsnissen. Voedsel bestaat uit zoogdieren (woelmuizen, ratten, egels, hazen, katten) en vogels (kraaien, meeuwen, waterwild, etc). Nestelt op ontoegankelijke rotsrichels, minder vaak op de grond aan voet van rots of boom; bij uitzondering in verlaten roofvogelnest of in schuur. Gedraagt zich ondanks enorme grootte en imposante klauwen nabij nestplaats niet agressief en houdt zich op achtergrond. Vertoont bij nest met jongen soms steltoperachtige afleidingsgedrag, met voorwenden van verwonding (op de grond) en angstaanjagend geschreeuw, heel anders dan het zonder aarzeling aanvallen zoals door Oeraluil. **HERKENNING** *Grootste* uil, met grote kop; fors uiterlijk wordt versterkt door dicht, donzig verenkleed. Maakt in ontspannen toestand tonvormige indruk, maar indien alert met verrassend lange (maar dikke) hals. *Lange oorpluimen*, in zit duidelijk zichtbaar (in vlucht platgelegd), bijna horizontaal wanneer ontspannen, recht op gehouden wanneer roepend of verstoord. Vlucht krachtig en stabiel met vrij ondiepe vleugelslagen en rechte glijvlucht als grote buizerd (maar uiteraard met grote kop en in glijvlucht meer gebogen gehouden vleugels). *Fel oranje-rode, grote ogen*. Grondkleur van onderzijde *geelbruin met donkere*, op borst brede *strepen*; bovenzijde donkerder bruin, grof gestreept en gemarmerd met zwart. Keel wit, zichtbaar wanneer vogel roept. In vlucht bases van handpennen slechts iets lichter (geelbruin) dan rest van verenkleed (vergelijk Laplanduil); handpennen grof en gelijkmatig gebandeerd. Juveniel: donsjong herkenbaar aan in verhouding grote snavel en klauwen (en aan nestplaats). Uitgevlogen jongen krijgen na enkele weken eerste volledige verenkleed, maar zijn gedurende eerste maanden te herkennen aan gedeeltelijk met donsveren bedekte ronde kop met kleine oorpluimen. **GELUID**

Roep van ♀ een rauw, blaffend *RHAEv*. Alarmroep een fel, verbazend luid, nasaal blaffend *KWA!*, vaak 3-5 keren herhaald, *KWA-KWA-KWA!* Angstroep een nasaal, gedempt, meeuwachtig *gaw*. Zang diep, weergalmd *OE-hu*, tweede lettergreep dalend; verrassend zacht van dichtbij, maar nog hoorbaar op 1½-4 km afstand, meestal herhaald met tussenpozen van 8-12 sec (maar bij sommige jonge ♂♗ sneller, iedere 5 sec of sneller); op afstand alleen eerste klank hoorbaar (kan dan verward worden met roep van Ransuil, maar tempo veel lager); sommige ♂♗ meer geneigd tot roepen, andere zijn zwijgzamer. ♀ heeft hogere, hese versie. Bedelroep van jong een luid, schor, schrapend *tsuLESH* (als hout-schaaf), te horen tijdens stille nachten in zomer en vroeg najaar.

Woestijnoehoe *Bubo ascalaphus*

L 38-50 cm, S 100-120 cm. Broedt in woestijnen en andere droge gebieden in N-Afrika en delen van Midden-Oosten. Nestelt in spleet in rotspartij of wadi. **HERKENNING** *Beduidend kleiner* dan Oehoe (75% van grootte) en gewoonlijk *duidelijk lichter*, met fijnere en spaarzamer streping, waardoor *roze-zandige grondkleur* opvalt. Er is echter variatie en sommige zijn bijna net zo donker en bruin als Oehoe. *Duidelijke streping op onderdelen beperkt tot small zone op bovenborst, rest van onderdelen met fijne roodbruine bandering*. *Gezichtssluier duidelijker* omrand door zwarte (met wit begrensde) lijnen. *Oorpluimen iets korter* dan bij Oehoe. *Iris-kleur variabel* maar vaak *geeloranje* (iets minder roodachtig dan bij Oehoe). *'Broek' dun, vaak vaag roodbruin gebandeerd*. **GELUID** *Zang veel hoger* dan Oehoe en nauwelijks tweelettergrepig (tweede toon vrijwel 'ingeslikt'), *OEo*. Variant is drie-lettergrepig *DOE-u-hu* (eerste lettergreep beklemtoond, tweede en derde hoger).

Bruine Visuil *Ketupa zeylonensis semenowi*

L 50-58 cm, S 125-140 cm. Zeer zeldzame en lokale broedvogel in Z-Turkije en in zuidelijk Iran; vermoedelijk uitgestorven in Libanon, Syrië en Israël; langs kleine rivieren of meren met rotsige oevers met bomen. Verwantschappen en verspreiding taxa nog in onderzoek. 's Nachts en in schemering actief. Jaagt wadend door water of vanaf oever op vis, of vliegt laag over water, met afhangelende poten. Roest overdag in dichtbebladerde boom of in hol op klif. **HERKENNING** *Groot*, met *horizontale, brede oorpluimen*. Kop lijkt plat en breed. Bovenzijde fijn gestreept; onderzijde rookkleurig met *spaarzame, fijne, bruine streping*. *Lijn van lichte schouderveren vormt 'bretels'*. *Iris geel*. Poten onbevederd, geelgrijs. *Krachtige, vooruitstekende snavel*. Slagpennen bruin met donkere bandering. Staart met grove bruine bandering. Gezichtssluier zwak ontwikkeld. Vleugels maken in vlucht licht geruis. **GELUID** Weinig bekend. Zang een zeer diep, gesmoord, niet van grote afstand te horen, *huu, WHOE huu* (tweede 'inhalende'

noot hoger), langzaam herhaald. Ook beschreven is serie diepe, mompelende klanken, aan einde stijgend en met duidelijke pauze na eerste noot, *ku, ku-ku ku-ku ku-ku...*; zou ook vreemde, schreeuwende, aan Griel herinnerende roep hebben. Alarmroep sissend.

Oehoe

Woestijnoehoe

Bruine Visuil

OEHOE

broedbiotoop

lastiggevallen door Bonte Kraai

vrij egaal van boven

oorpluimen platgelegd

'bokshandschoenen'

imposant, felle blik, onmiskenbaar

jong, net uit nest, c 5 weken oud

valt perfect weg tegen schors van oude den

WOESTIJNOEHOE

op roestplaats

gezichts-sluier zwart omrand
zware streping

korte oorpluimen

veel lichter gebouwd dan Oehoe (aanpassing aan kleinere prooi)

iris kleur variabel, vaak geeloranje

variatie

vrij spaarzame wigvormige borstvlakken

roodbruin gebandeerd, niet gestreept

bij alle drie soorten witte keelveren opgezet tijdens roepen

BRUINE VISUÏL

loerend op vis

'egaal' gezicht

borstelige oorpluimen

duidelijke witte 'bretels'

iris geel

lichte streping

zwaar gebandeerde slagpennen

vleugelvorm meer als van Strix-uil

zwaar gebandeerd

dunne, kale poten

karakteristieke jizz door brede en volle handvleugel, korte staart en zware vooruitstekende snavel

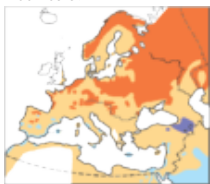
Blauwborst *Luscinia svecica***BD**

L 13-14 cm. Broedt in N-Europa in fjells met wilgen en berken, in rest van Europa in moerasgebieden, langs vennen, sloten en rivieren met elzen, wilgen en riet; ook in aardappelvelden, schorren, etc. Soms ook in drogere berggebieden. Zomergast (meest maa-sep); overwintert vooral in Afrika en Z-Azië. In Nederland Wisterblauwborst *L s cyanecula* wijdverspreide broedvogel en Roodsterblauwborst *L s svecica* zeldzame doortrekker (mei). Voedsel bestaat uit insecten. Nestelt in graspol of laag in dichte wilgenstruik. **HERKENNING** Vrij klein en slank, met lange, dunne poten. In alle kleden (behalve juveniel) te herkennen aan *duidelijke roomwitte of witte wenkbrauwstreek en roestrode vlek aan staartbasis* (vaak te zien in vlucht, of wanneer vogel in zit staart omhoogwipt). Voor variatie in kleed van ♂♂, zie onder. Eerst worden broedvogels van N-Europa (*svecica*) beschreven. ♂: helderblauwe bef (kin, keel en borst), aan onderzijde omrand door smalle zwart-witte en bredere roestrode band; midden in blauw afgeronde, *roestrode vlek* ('ster'). In najaar wordt deel van opvallende keeltekening vervangen door geelwit en zwart, maar doorgaans blijven onderste delen van borst en zijkeel blauw. ♀: variabele keeltekening, vaak met blauw beperkt tot lagere deel van bef, sommige zijn verwarrend ♂-achtig met grotendeels blauwe bef (maar laterale keelstreek zwart en kin en keel nooit volledig geel). Bij sommige oudere en vrijwel alle 1^e zomer vogels ontbreekt alle blauw en roestroed en is bef roomwit, begrensd door zwarte streping. Juveniel: fijn gevlekt als juveniel Roodborst, maar let op kenmerkende staartpatroon. Variatie ♂♂: broedvogels van Z-Scandinavië en groot deel van C- en W-Europa (*cyanecula*) hebben *kleine witte ster* in blauwe bef (in plaats van iets grotere roestrode vlek bij noordelijke vogels), en blauw is meer ultramarijn- dan kobaltblauw. Soms ontbreekt witte vlek en is bef geheel blauw. Broedvogels van N- en C-Spanje (*azuricollis*) hebben vaak ook geheel blauwe bef, evenals alle broedvogels in de Kaukasus (*huristanica*). **GELUID** Meest gehoorde roep een droog, klinkend *tsjak* (als geluid van draad die tegen vlaggenmast slaat). Wanneer opgewonden ook een tapuitachtig, fluitend *hiit* (en soms *HUUUit* als Gekraagde Roodstaart). In najaar ook een hees *bzruu* (herinnert aan Rietgors). Zang krachtig en helder, vaak beginnend met lang achtereen herhaald, luid, metalig *zruu* of meerlettergrepig *zri-zri-ZRUUT*, langzaam versnellend en opeens overgaand in vloed van melodieuze of harde en krassende noten, vaak vermengd met goede imitaties van andere soorten.

Blauwstaart *Tarsiger cyanurus***Z**

L 13-14 cm. Broedt in taiga, meestal in bergachtige, hooggelegen gebieden met vochtige, mossige naalddouwen en verspreide berken. Zeldzame broedvogel in N- en O-Finland

Blauwborst

Blauwstaart

na westwaartse areaaluitbreiding. Overwintert in ZO-Azië; keert eind mei terug. Dwaalgast in W-Europa; in Nederland tot en met 2022 64 gevallen (sep-apr, vooralk), in België 11 sinds 2000. Vrij schuw, vaak nerveus bewegend, vaak met vleugels en staart trekkend en staart naar omhoog duwend. Voedsel bestaat uit insecten. Nestelt in holla boomstronk, tussen boomwortels, etc. **HERKENNING** Adult ♂: prachtig gekleurd (zichtbaar in goed licht) met *dofblauwe bovenzijde* (alleen stuit, staartbasis, vleugelbocht, schouder en zijkrui feller blauw), *oranje flanken* en witte onderdelen. *Korte witte wenkbrauwstreek* boven teugel en oog (soms lichtblauw aan achtereind). Vleugels blauw of (meestal) grijsbruin met olijftint (variatie individueel, niet afhankelijk van leeftijd). Blauwgrijze zijkop begrenst *smalle witte keelvlek*. Bij slecht licht is blauw minder duidelijk, lijkt gewoon donker. In najaar is veel van het blauw verborgen, behalve op stuit en bovenstaart, en er kan blauw zichtbaar zijn op vleugelbocht; witte wenkbrauwstreek duidelijker dan bij jonge vogels. ♀/1^e jaars ♂: bovenzijde grijsbruin met olijftint en onderzijde vuilwit, met alleen blauw op (doorgaans in veld donker lijkende) bovenstaart. Let echter op *oranje vlek op flanken*, vaalgrijze borst en *grijze oorstreek*, *scherp begrensd* *witachtige keelvlek* en *witachtige oogring*. Juveniel: fijn gevlekt, als juveniel Roodborst, maar staart met blauwe tint. **GELUID** Alarmroep herinnert aan die van Zwarte Roodstaart, een vaak herhaald, fluitend *huuit* en een gedempte, harde keelklank, *trek*. Zang, vaak vanaf boomtop bij eerste licht, of snel na middernacht in lichte noordelijke zomernachten, een voortdurend herhaalde, snelle, korte, heldere en melancholieke strofe, met laatste noten iets in toonhoogte dalend, *itruu-TJUUR-tre-tre-tru-trurr*.

Roodkeelnachttegaal *Calliope calliope***Z**

L 14½-16 cm. Broedt in gemengde naaldbossen met veel berken, wilgen en rijke ondergroei, vaak op vochtige plaatsen; soms ook in rijk begroeide parken. Zomergast (eind apr-begin sep); overwintert in ZO-Azië. Dwaalgast in NW-Europa (meeste okt-nov); tot en met 2022 één geval zowel in Nederland (jan-apr 2016) als in België (okt 2020, ringvangst). Schuw; houdt zich goed verborgen. Nestelt laag bij de grond. **HERKENNING** Als kruisend tussen Blauwborst en Nachtegaal, met lange poten en vrij korte staart. In alle kleden met *donkere teugel* en *lichte wenkbrauwstreek*. ♂: *rode kin* en *keel* met smalle zwarte omranding; *witte mondstreek*; *zwarte teugel*. ♀: diffuser koppatroon (*grijze teugel*; *vage vuilwitte mondstreek*) en ofwel deels rode kin/keel (oudere ♀) of vaalwitte kin zonder zwarte omranding. 1^e winter: als adult, maar grote dekveren en tertials met lichte toppen. **GELUID** Indien nerveus, een fluitend, tweedelig *Il-luu* en een klakend *tjak* (als Kramsvogel, maar zwakker); soms een gedempt, krakend *arr*. Zang melodieuze

Roodkeelnachttegaal

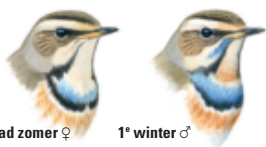

en langzaam babbellend, een beetje als Tuinfluiter, maar met hardere, lagere en meer geforceerde noten (klank als van Finsch' Tapuit) en hogere fluittonen; soms verweven met meesterlijke imitaties van allerlei andere soorten.

BLAUWBORST

sommige ad ♀♀ tamelijk ♂-achtig

ad zomer ♀ 1° winter ♂

roestrode staartbasis

zingend vanaf open zitpost in wilg

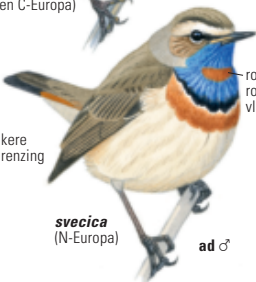

roodbruin

krachtig gevlekt en gestreept

roestrood

cyanecula
(W- en C-Europa)

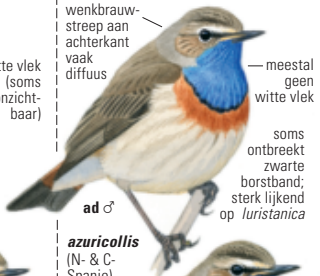

ad ♂

svecica
(N-Europa)

duidelijke witte wenkbrauwstreef

witte vlek (soms onzichtbaar)

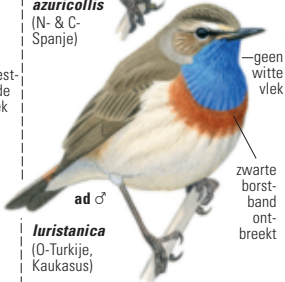

wenkbrauwstreef aan achterkant vaak diffuus

meestal geen witte vlek

soms ontbreekt zwarte borstband; sterk lijkend op *luristanica*

azuricollis
(N- & C-Spanje)

geen witte vlek

zwarte borstband ontbreekt

luristanica
(O-Turkije, Kaukasus)

roestrood vaak verborgen

1° winter ♀

veel ad ♀♀ lijken sterk op 1° winter ♀

donkere begrenzing

roest-rode vlek

ad ♂

BLAUWSTAART

oranje flank

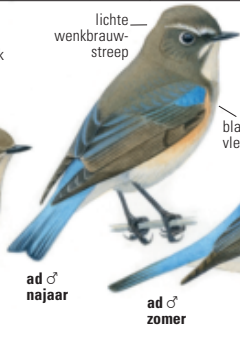
duidelijk afgetekende lichte keelvlak

1° zomer ♂ identiek!

1° winter / ♀

blauw

1° winter / ♀

ad ♂ najaar

lichte wenkbrauwstreef

duwt vaak staart omlaag

blauwe vleugelboeg

ad ♂ zomer

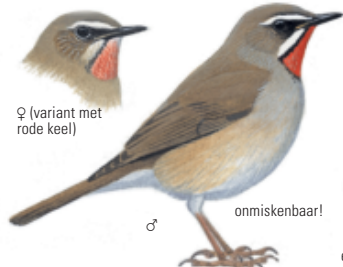
witte wenkbrauwstreef

ROODKEELNACHTEGAAL

warmbruine tint

♀

♂

♀ (variant met rode keel)

contrastrijk koppatroon

onmiskenbaar!

egaal bruin

DE MEEST **COMPLETE** GIDS VOOR ELKE VOGELLIEFHEDER

Dit is hét standaardwerk voor iedereen die van vogels houdt. In deze vogelgids staan alle ruim 900 vogelsoorten van Europa, inclusief Noord-Afrika en grote delen van het Midden-Oosten. Van elke soort staan alle gegevens overzichtelijk op één tekstpagina tegenover de afbeeldingen.

- uitermate complete beschrijving van habitat, verspreidingsgebied, herkenning, geluid en voorkomen;
- meer dan 4000 gedetailleerde tekeningen in kleur;
- kaartjes die zowel de broed- en wintergebieden als de trekroutes weergeven;
- al jaren de meest verkochte vogelgids in de Benelux.

Deze volledig geactualiseerde editie telt 32 extra pagina's, een aangepaste soortindeling en deels nieuwe en opnieuw ingekleurde illustraties.

9 789043 930253

www.kosmosuitgevers.nl

**KOS
MOS**

NUR 435
Kosmos Uitgevers,
Utrecht/Antwerpen

Vogelbescherming
NEDERLAND

